

Líbia északi vidékén, a kürénei partoktól alig félmérföldnyire van egy hatalmas barlang. Nyolcvan méter széles, húsz méter magas. A helyiek nyelvén Hauh Fteah a neve. Az 1951-ben végzett szénizotópos kormeghatározás szerint legalább százezer éve folyamatos itt az emberi jelenlét. A régészek több használati tárgy mellett egy csontfurulyát is feltártak, amelynek kora negyven- és hetvenezer év közé tehető. Amikor gyerekkoromban ezt meghallottam, megkérdeztem apámtól:

„Ők is ismerték a zenét?”

Mire ő rám mosolygott:

„Mint minden emberi közösség.”

Amerikában született apám őskorkutató volt, ő végezte az első ásatást a kürénei Hauah Fetah-ban.

Büszke vagyok rá, hogy én lehetek az idei Színházi Világnap európai képviselője.

1963-ban, amikor az atomháború fenyegetése súlyosan nehezedett a világra, nagy elődöm, Arthur Miller ezt mondta: „Ha olyan korban kényszerülünk írni, amikor a diplomácia és a politika karja ilyen fájdalmasan rövid és erőtlenségre, a művészet delikát, ám olykor messzebbre érő ölelésére hárul a feladat, hogy az emberi közösséget összetartsa.”

A „dráma” szó eredete a görög „dran”, ami annyit jelent: tenni; a „színház” – teátrum – alapja pedig a görög „theatron”, szó szerint: „nézőtér”. Olyan hely, ahol nem egyszerűen csak nézünk, de meglátunk, felfogunk, megértünk dolgokat. Kétezernégyszáz évvel ezelőtt az ifjabb Polükleitosz megtervezte a nagy epidauroszi színházat. Ennek a 14.000 főt befogadó amfiteátrumnak egészen csodálatos az akusztikája. Ha a színpad közepén meggyújtunk egy szál gyufát, a sercenést mind a tizennégyezer néző hallja. Az ókori görög színházakra jellemző módon, miközben a közönség a színészeket nézte, a tájat is látta a háttérben. Nemcsak különböző terek kapcsolódtak azonnal egybe ezáltal – a nézők közössége, a színház maga és a természetes környezet –, de az idő síkjai is. Miközben a darab elmúlt korok mítoszait keltette életre a jelenben, a néző a színpadon túl azt is láthatta, ami legvégül majd befogadja: a Természetet.

Az egyik legfontosabb felismerés, amelyet a londoni Globe színház újraépítésének köszönhetünk szintén azt érinti, amit *látunk*. A fényről van szó: a színpad és a nézőtér egyformán világos. Nézők és játékosok látják egymást. Mindvégig. Bármerre pillantunk, mindenütt emberek. És ez megérteti velünk, hogy egy nagy monológ – például Hamleté vagy Macbethé – sosem magányos tépelődés, hanem nyilvános vita.

Olyan korban élünk, amikor nehéz tisztán látni. A valótlanság állítások nagyobb dózisban áradnak felénk, mint valaha a történelem során vagy a történelem előtti időkben. Bármely „tény” megkérdőjelezhető, és akármilyen legenda igényt formálhat a figyelmünkre mint „igazság”. Az egyik ilyen valótlanság különösképp makacsul támad, és mindenáron igyekszik elválasztani bennünket. Az igazságtól. És egymástól. Nevezetesen az, hogy mind elszigetelten létezzünk. Egyik embercsoport és a másik. Férfiak és nők. Ember és természet.

De miközben korunk jellemzője a megosztottság, az óriási mozgások idejét is éljük. Az ember soha a történelem során nem kelt útra ekkora tömegben; sokan menekülnek: gyalog, vagy ha kell úszva. Vándorolnak, költözködnek földgolyó-szerte. És ez még csak a kezdet. Látjuk, mi erre az automatikus válasz: határzárak, falak, kizárás, elkülönítés. Zsarnoki világrendben élünk, ahol a közöny a hivatalos valuta és ahol a reménység csempészett zugáru. Ehhez a zsarnoksághoz pedig hozzátartozik nemcsak a tér, de az idő fölötti ellenőrzés is. Olyan korban élünk, amely lemond a jelenről. Az épp csak elmúltra és a közeljövőre összpontosít. Ez nincs a birtokomban. Azt meg fogom venni. Most, hogy az már az enyém, meg kell szereznem a következő... *valamit*. A múlt mélysége eltörölve. A jövő következmények nélküli.

Sokan mondják, hogy a színház jottányit sem tud és nem fog ezen változtatni. Csakhogy a színház nem fog megszűnni. Mert a színház egy *hely*, hajlamos vagyok azt mondani: menedék. Ahol az emberek egybegyűlnek, és azonnal közösséggé formálódnak. Ahogy ez mindig is volt. Minden színház az adott emberi közösség méretével azonos, legyen az ötven vagy tizennégyezer fős, egy nomád szekérkaraván vagy az ókori Athén egyharmada.

És mert a színház csakis a jelenben létezhet, ezt a katasztrófális időszemléletet is kikezdi. A színház tárgya a jelen pillanat. Jelentése pedig az előadó és a közönség közösségi cselekvése révén teremődik. Nemcsak *itt*, de *most* is. Ha nincs a színész cselekvése, a nézők nem tudnak hinni. Ha nincs a közönség hite, az előadás nem teljes. Ugyanabban a pillanatban nevetünk, hatódunk meg, szisszenünk fel, vagy némulunk el a döbbenettől. És abban a pillanatban a drámának köszönhetően fölfedezzük a legmélyesebb igazságot: hogy amiről azt hittük, épp belőlünk fakadóan választ el bennünket – egyéni tudatunk behatároltsága – valójában nem ismer határt. Közös mindannyiunkban.

És nem lehet bennünket megállítani. Minden este újra felbukkanunk. A színészek és a nézők esténként összegyűlnek, és lejátszódik ismét ugyanaz a dráma. Hiszen – amint az író, John Berger mondja –: „A színház természetében mélyen ott rejlik a rituális visszatérés lehetősége”; épp ezért volt mindig is a kismizettek művészete – ámde a világ szétesése miatt mindannyian azok vagyunk. Ahol játszó és nézők egybegyűlnek, ott mindig is újrajátszanak olyan történeteket, amelyeket sehol másutt nem lehet elmesélni. Operaházakban, nagyvárosok színházaiban, a menekülőknak menedéket adó táborokban Líbia északi vidékén, vagy bármerre a világban. És mindig is egybeköt, közösséggé forraszt bennünket ez az újrajátszás.

Ha Epidaurosban volnánk, fölnézhetnénk, és látnánk, miként igaz ez a tág horizontra: hogy mindig is része leszünk a természetnek – nem szakadhatunk tőle, ahogyan ettől a bolygótól sem szakadhatunk el. Ha a Globe színházban volnánk, tapasztalnánk, hogy a személyesnek tűnő kérdések valójában mindannyiunkhoz szólnak. És ha a negyvenezer éves kūrénéi furulyát tartanánk a kezünkben, megértenénk, hogy a múlt és a jelen itt elválaszthatatlan, és hogy az emberi közösség láncolatát zsarnokok és demagógok sosem törhetik szét.

fordította: Upor László

FORRÁS: ITI MAGYAR KÖZPONTJA